

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 9, 2019 | 27.09.2019 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.9.1](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.1)

УДК 65.012.8:33:338.46(477)

Т. Г. Васильців,

*д. е. н., професор, завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України»
ORCID: 0000-0002-2889-6924*

Р. Л. Лупак,

*д. е. н., доцент, професор кафедри економіки,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: 0000-0002-1830-1800*

О. В. Рудковський,

*д. е. н., професор, Варшавський університет сільського господарства, професор кафедри
державного управління Київського національного університету ім. Т. Шевченка
ORCID: 0000-0003-1551-7865*

С. О. Белікова,

*аспірант, Національний інститут стратегічних досліджень
ORCID: 0000-0002-8969-3790*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ УКРАЇНИ

T. Vasylytsiv

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Social and Economic Development of the Regions,
State Enterprise «Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine», Lviv, Ukraine*

R. Lupak

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine*

O. Rudkovsky

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Warsaw University of Life Science's, Warsaw, Poland,
Professor of the Department of Public Administration, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

S. Byelikova

post-graduate, National Institute for Strategic Studies

CHARACTERISTICS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE SERVICE SECTOR IN UKRAINE

Ідентифіковано наявність недоліків в системі забезпечення економічної безпеки розвитку сфери обслуговування за базисними складовими – фінансовою, інтелектуально-кадровою, техніко-технологічною, інвестиційно-інноваційною, інституційно-правовою та інтерфейсною, що є свідченням високого рівня потреби у формуванні та реалізації комплексної державної політики зміцнення економічної безпеки у цьому сегменті національного господарства. Згідно отриманих результатів в контексті фінансової безпеки пріоритетами важливо визначити фінансове просвітництво та консалтинг, організацію

програм фінансово-кредитної підтримки та стимулювання інвестицій; інтелектуально-кадрової – узгодження професійно-кваліфікаційних характеристик підготовки кадрів, покращення її інституційно-правового забезпечення, стимулювання підвищення рівня оплати праці, зовнішнє залучення топ-менеджерів; техніко-технологічної – стимулювання технологічних інновацій, технологічну модернізацію господарських об'єктів, впровадження IT-продуктів; інвестиційно-інноваційної – системну підтримку інноваційної активності, розвиток міжгалузевої співпраці, посилення інноваційного характеру інвестування; інституційно-правової – модернізацію інституційної системи сфери обслуговування, врегулювання відносин суб'єктів сфери обслуговування; інтерфейсної – ефективний маркетинг і промоцію послуг сфери обслуговування, міжнародна співпраця, створення міжнародних кластерів.

The existence of deficiencies in the system of providing economic security for the development of the service sector by the basic components – financial, intellectual-personnel, technical-technological, investment-innovative, institutional-legal and interfaced, is identified, which is evidence of the high level of need for the formation and implementation of complex state policy security in this segment of the national economy. According to the results in the context of financial security, it is important to prioritize financial education and consulting, organize financial support programs and encourage investment; intellectual and human resources – harmonization of professional and qualification characteristics of training, improvement of its institutions and legal support, stimulation of raising the level of remuneration, external involvement of top managers; technical and technological – stimulation of technological innovations, technological modernization of economic objects, introduction of IT products; investment and innovation – systematic support for innovation activity, development of cross-industry cooperation, enhancement of innovative nature of investment; institutional and legal – modernization of the institutional system of the service sector, regulation of the relations of the subjects of the service sector; interface – effective marketing and promotion of service sector services, international cooperation, creation of international clusters. The realization of the service potential accumulated in Ukraine requires further integration into the international market. This, in turn, requires a significant investment in the promotion of domestic products abroad, in particular through participation in international exhibitions, salons, forums. It is positive that in recent years considerable progress has been made in promoting the potential of the domestic service sector at national level at regional and international exhibitions and abroad. But participation in such events should be regular in nature, aimed at forming a potential consumer perception of Ukraine as a country that can offer a wide range of consumer services, different types of specialized holidays, services for different age groups and at different times of the year.

Ключові слова: *економічна безпека; сфера обслуговування; ринок послуг; підприємства сфери обслуговування.*

Keywords: *economic security; service sector; service market; service companies.*

Постановка проблеми. Відомо, що в цілях економічної діагностики окремо взятих підприємств, галузевих комплексів, видів економічної діяльності використовується низка усталених методів, методи та методичних підходів. Це, зокрема методи: моніторингу соціально-економічних показників, експертної оцінки, аналізу й опрацювання сценаріїв, оптимізації, теоретико-ігрові, багатовимірною статистичного аналізу, теорії штучних нейронних мереж та ін.

Широковживаними є методичні підходи, які базуються на оцінюванні ефективності та надійності функціонування тієї чи іншої ланки економіки, передбачають діагностику функціональних складових ефективності функціонування суб'єктів економіки та захисту їх майна і ресурсів, здійснюються на основі аналізу показників фінансової стійкості підприємств галузі, базуються на теоріях розпізнання кризових чи некризових станів у майбутньому, а також такі нестандартні методи, як співвідношення величини бруто-інвестицій і ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов економічної безпеки, визначення ринкової вартості та економічної захищеності капіталу, оцінювання стану розвитку підприємництва, виявлення

системних перешкод його функціонування і розвитку, визначення рівня криміналізації економіки, оцінювання рівня ризику господарської діяльності та ін.

Важливо наголосити на тому, що кожен з означених вище елементів методології оцінювання економічної безпеки має своє місце і правочинність застосування й при діагностиці стану та тенденцій забезпечення економічної безпеки сфери обслуговування України. Ще вищого прикладного значення набуває процес діагностики за умови системного і комплексного застосування та поєднання (в необхідній мірі) всіх методичних підходів, методів та методик.

Але, одразу наголосимо на тому, що для такої мети необхідна наявність низки умов, серед яких ключова – наявність достатнього інформаційно-аналітичного забезпечення. На жаль, у випадку сучасного періоду розвитку економіки України та формування статистичного базису економічних тенденцій, таке забезпечення об'єктивно відсутнє, що абсолютно унеможливує застосування найбільш вживаних методів і методик, залишаючи місце хіба для методів експертного інформаційно-аналітичного узагальнення даних або ж для низки соціологічних, експертних та інших опитувань [1, с. 154-169; 2, с. 317-321; 3, с. 201-224].

З огляду на це діагностику економічної безпеки розвитку сфери обслуговування України варто проводити за ключовими індикаторами (фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, інвестиційно-інноваційна, інституційно-правова, інтерфейс на, екологічна безпека) на базі інформаційних, маркетингових, експертних та інших оглядів ринків, власних заключень та узагальнень, а також спеціально проведеного пілотного опитування експертів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення економічної безпеки держави присвячені дослідження таких науковців, як В. Бегма, О. Власюк, В. Горбулін, Я. Жаліло, О. Ляш, О. Коваль, О. Ляшенко, І. Ревак, О. Собкевич, О. Шаров, Л. Шемаєва, В. Шлемко, Н. Юрків та ін. Ключові аспекти забезпечення економічної безпеки сфери обслуговування висвітлені у працях таких науковців: В. Бойко, З. Варналій, В. Волошин, Я. Качмарик, А. Мокій, Ю. Пинда, М. Флейчук, А. Шехлович та ін.

Аналіз основних праць зазначених науковців дає підстави для висновку про те, що науковцями зроблено значний внесок у дослідження проблем забезпечення економічної безпеки держави та окремих галузевих секторів, зокрема сфери обслуговування. Водночас недостатньо дослідженими залишаються аспекти відносно формування цілісної моделі забезпечення економічної безпеки сфери обслуговування за окремими складовими, що могло б дозволити поглиблено проводити діагностику та системно визначати перспективні напрями розвитку відповідної сфери національного господарства.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у визначенні прикладних засад забезпечення економічної безпеки сфери обслуговування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першопочатково важливо звернути увагу на вкрай критичний стан фінансової безпеки вітчизняних підприємств сфери обслуговування. До прикладу, за головними фінансовими показниками підприємств тимчасового розміщування й організації харчування (табл. 1) можна констатувати глибоку фінансову кризу. Упродовж всього періоду 2011-2017 рр. для галузі характерним був виключно збиток, пік якого припав на 2014-2015 рр.

Таблиця 1.
Фінансові результати та рентабельність за розмірами підприємств тимчасового розміщування й організації харчування в Україні у 2011-2017 рр.

Показники/типи підприємств	Роки							Абсолютні відхилення, +/-	
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 / 2011	2017 / 2016
Фінансовий результат до оподаткування за розмірами суб'єктів:									
- малі, млн грн	-426,3	-451,4	-418,8	-1526,5	-2398,2	-1030,8	-469,6	-43,3	561,2
- мікро, млн грн	-180,3	-149,3	-205,0	-701,2	-1667,7	-463,8	-281,9	-101,6	181,9
Частка прибуткових суб'єктів, % за розмірами:									
- малі, %	59,4	57,4	58,6	58,9	72,1	71,5	69,3	9,9	-2,2
- мікро, %	60,9	58,6	60,5	61,2	72,9	71,0	69,1	8,2	-1,9
Чистий прибуток, млн грн:									
- малі, млн грн	-466,6	-503,6	-463,4	-1158,2	-2428,0	-1077,0	-529,1	-62,5	547,9
- мікро, млн грн	-191,2	-166,8	-222,2	-714,9	-1681,0	-480,4	-295,7	-104,5	184,7
Рентабельність діяльності, %, у т.ч.:									
- малі	-8,0	-8,2	-7,2	-23,0	-26,4	-11,3	-4,8	3,2	6,5
- мікро	-10,8	-8,8	-10,8	-32,2	-44,2	-15,4	-8,3	2,5	7,1

(складено за [4])

Саме у 2014-2015 рр. збиток досяг найбільших розмірів. Зокрема в секторі малих і мікропідприємств збиток операційної діяльності перевищив 4,0 млрд грн. Більше того, в порівнянні показників 2017 та 2011 рр. відбулося погіршення ситуації. За аналізований період збиток у секторі малих підприємств зріс на 43,3 млн грн, а в секторі мікробізнесу – на 101,6 млн грн.

Ситуація була ще гіршою із показником «чистий прибуток», що може бути свідченням високих позаопераційних витрат суб'єктів господарювання або в цілях тінзації податкових платежів, або з причин суттєвих прорахунків у системі внутрішнього фінансового менеджменту.

Хоча парадокс ситуації полягає у високій частці прибуткових суб'єктів господарювання галузі. Станом на 2017 р. лише близько 30,0 % суб'єктів господарювання були збитковими. Зазначене є підтвердженням проблем з фінансовою безпекою в галузі, оскільки превалювання чисельності прибуткових суб'єктів абсолютно не забезпечує її прибутковості, а збиток 30,0 % збиткових суб'єктів господарювання істотно перевищує прибутки 70,0 % прибуткових. Звідси – від'ємна рентабельність галузі.

Потрібно вести мову й про низькі характеристики фінансової стійкості вітчизняної сфери обслуговування, що підтверджується розрахунками, результати яких наведені у табл. 2.

Таблиця 2.
Показники фінансового стану підприємств тимчасового розміщення й організації харчування в Україні у 2012-2017 рр.

Показники	Роки							Абсолютні відхилення, +/-	
	Оптимальні значення	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2017 / 2012	2017 / 2016
Коефіцієнт фінансової незалежності	≥0,5	0,17	0,14	0,15	0,13	-1,23	-1,19	-1,36	+0,04
Коефіцієнт інвестування	>1,0	0,19	0,15	0,17	0,16	-1,65	-1,69	-1,88	-0,03
Коефіцієнт загальної ліквідності	>1,4	0,15	0,13	0,15	0,19	0,11	0,13	-0,01	+0,02
Коефіцієнт маневрування	≥0,4	-3,56	-4,66	-3,96	-4,37	1,55	1,53	+5,09	-0,02
Коефіцієнт ліквідності балансу	>2,5	1,20	1,16	1,17	1,15	0,45	0,46	-0,74	+0,01

(складено за [4])

Як можна констатувати, практично усі показники фінансової стійкості підприємств тимчасового розміщення й організації харчування перебувають у межах, які не відповідають прийнятним значенням, що негативно і є свідченням високого рівня вразливості суб'єктів галузі до погіршення зовнішнього та внутрішнього фінансово-економічного середовища. Виняток становили лише показники маневрування. Втім, цього недостатньо для того, аби вести мову про належну фінансову стійкість у галузі.

З іншої сторони, така ситуація суперечить високим темпам нарощування обсягів надходжень від туристичного збору до місцевих бюджетів (табл. 3).

Таблиця 3
Обсяги надходжень від туристичного збору до місцевих бюджетів за 2016-2017 рр. та I півріччя 2018 р., тис. грн.

Показник	Роки					Відхилення, I пів. 2018 р. / I пів. 2017 р., %
	2016	2017	I пів. 2016	I пів. 2017	I пів. 2018	
Обсяги надходжень	54094,8	70234,5	1999074	26201,8	33825,8	29,1

(складено за [4])

Так, лише за перше півріччя 2018 р. до аналогічного періоду попереднього року показник збільшився майже на третину – на 29,1 %; у 2017 р. було сплачено до місцевих бюджетів більше, ніж 70,0 млн грн та вже лише за перший квартал 2018 р. – майже половину цієї суми. Очевидно, що це є свідченням покращення фінансових показників обсягів господарювання вітчизняних суб'єктів туристичного комплексу.

Попри це, слід відмітити й достатню потужну фінансову підтримку розвитку вітчизняного туризму. Так, у 2018 р. обсяги фінансової підтримки розвитку вітчизняного туризму, створення умов для безпеки туристів, розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні становили понад 27,5 млн грн, а у 2017 р. – близько 24,0 млн грн. З огляду на ці обставини є підстави вести мову про достатню фінансову підтримку галузі. Відтак, фінансова компонента економічної безпеки туристичного комплексу та сфери обслуговування загалом в Україні потребує покращення.

Відносно інтелектуально-кадрової складової економічної безпеки сфери обслуговування України, то, як вже зазначалося, істотним недоліком тут є зменшення чисельності зайнятих, що призводить до звуження кадрового потенціалу. Окрім того, слід зазначити, що рівень забезпечення засобами розміщення і кадрами по регіонах України не є однаковим. Серед регіонів виділяються такі туристичні центри, як Київ, Дніпро, Львів, Одеса, Харків, де зосереджена значна частина великих готелів та більша частка працівників готельного

господарства. Так, в 13-ти містах України сконцентровано понад 30,0 % фахівців готельної справи.

Сформована різниця між кон'юнктурою ринку послуг обслуговування в різних містах і регіонах України є досить сталою, тому вона має бути об'єктом досліджень, основна мета яких – ефективніше проводити кадрове забезпечення підприємств в розрізі міст і регіонів для подальшого розвитку сфери обслуговування. Так, із найгостріших проблем, що стоять перед вітчизняними підприємствами сфери обслуговування сьогодні, характерних для більшості галузей економіки, слід виділити такі, як: недостатня кількість кваліфікованих фахівців; низька виконавча та трудова дисципліна персоналу; невідповідність ступеня кваліфікації займаним посадам; незадовільний морально-психологічний клімат; низький рівень мотивації працівників і, як наслідок, недостатня ініціативність при вирішенні виробничих проблем.

Наявні й суттєві проблеми, пов'язані з обмеженістю пропозиції висококваліфікованих менеджерів та управлінського персоналу для управління розвитком вітчизняних об'єктів із надання різних видів послуг [5, с. 189-194; 6, с. 215-227].

Професійна підготовка фахівців сфери обслуговування та рівень їхньої кваліфікації не відповідає сучасним світовим тенденціям і зростаючим потребам в умовах інформаційно-технологічного розвитку. Недостатність практичних навичок випускників гальмує розвиток сфери обслуговування, оскільки підприємствам необхідно проводити навчання співробітників вже на робочому місці, витрачаючи не лише час, а й кошти. У свою чергу, ВНЗ зацікавлені в тому, щоб їхні випускники були конкурентоспроможними на ринку праці, оскільки це є показником якості підготовки окремого закладу та вагомою підставою для майбутнього співробітництва між підприємством-роботодавцем та закладом освіти. Основна проблема криється у відірваності навчального процесу від сучасних методів роботи готелів, ресторанів, туристичних фірм та інших підприємств сфери обслуговування. Навчальний процес значно відстає від дійсності, особливо від сучасного світового досвіду.

Ще однією, не менш важливою проблемою є те, що практично не відбувається орієнтація на конкретні потреби роботодавця. Діяльність навчальних закладів не орієнтована на галузеве замовлення: ігноруються як якісні, так і кількісні потреби галузі. Так, на початку XXI ст. ринок праці у сфері туризму в Україні переживав справжній “кадровий голод”: туристським компаніям не вистачало близько 50,0 % працівників середньої ланки і 80,0-90,0 % – співробітників вищого менеджменту. На той час профільні ВНЗ випускали щорічно близько 20 тисяч молодих фахівців, але цього було недостатньо для заповнення ринку. Зараз у туризмі в Україні (туроператори і турагенти) фактично зайнято близько 35 тис. осіб, ще 120 тис. працювали у готелях, будинках відпочинку, мотелях та ін. Поряд із цим, у навчальних закладах за різними формами навчання щорічно випускають близько 6,5 тис. фахівців, серед яких близько 60,0 % – з туризму та 40,0 % – з готельного господарства.

Виходячи із зазначеного, вважаємо, що така ситуація створює достатню вагомą загрози для економічної безпеки функціонування і розвитку сфери обслуговування України, а, відтак, потребує виправлення передусім шляхом узгодження професійно-кваліфікаційних характеристик підготовки кадрів та покращення інституційно-правового забезпечення такої підготовки, стимулювання підвищення рівня оплати праці, здійснення заходів для залучення провідних зарубіжних топ-менеджерів для передачі досвіду, а також організації програм модернізації та розвитку існуючих, створення нових об'єктів.

Істотного підсилення потребує і техніко-технологічна складова економічної безпеки розвитку сфери обслуговування в Україні. З однієї сторони, на сучасному етапі розвитку, особливо під час підготовки до проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 року, що стала значним поштовхом для розвитку сфери обслуговування. Наявний природний і культурний та набутий потенціал виводить Україну на новий рівень розвитку сфери обслуговування. Основними здобутками є реконструкція аеропортів, залізничних вокзалів та транспортної сфери, істотна розбудова готельного господарства та альтернативних засобів розміщення туристів, поява систем вуличного і туристичного ознакування у містах, розвиток інформаційного та рекламного забезпечення туристичної галузі. Зазначене є свідченням нарощування матеріально-технічного та техніко-технологічного потенціалу вітчизняної сфери обслуговування.

Але в контексті подальшого використання цього потенціалу існує низка проблемних аспектів. По-перше, йдеться про вирішення проблеми завантаженості номерного фонду після завершення чемпіонату та необхідності подальшого розвитку готельного господарства в Україні. Дійсно, на ринок України вийшли всесвітньо відомі готельні мережі (Sheraton, Hilton, Ibis, Reikartz, Ramada Worldwide, Radisson, Inter-Continental, Hyatt International, Marriott International, Accor Group, Magic Life, Rixos, Kempinski Hotels&Resorts, Fairmont Raffles Hotels International, Continent Hotels & Resort, Park Inn, Orbis, Rival Hotels, Comfort Green Hotels Holiday Inn), поживалися українські готельєри, активувався хостелний рух.

Відповідно до змін, внесених у Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств», спрямованих на допомогу розвитку готельного господарства, з 01.01.2011 р. готельні підприємства звільняються від оподаткування прибутку підприємств, отриманого ними від надання готельних послуг у готелях категорій “п'ять зірок”, “чотири зірки” та “три зірки”, якщо вони були введені в експлуатацію до 1 вересня 2012 р. Втім, подальший техніко-технологічний розвиток готельного господарства України формує нові проблеми та виклики: низький рівень сервісу та кваліфікації обслуговуючого персоналу внаслідок поспішності введення в експлуатацію реконструйованих та нових готельних об'єктів; завищені ціни внаслідок опортуністичного ціноутворення та бажання швидкого покриття витрат, пов'язаних з ремонтом чи будівництвом, а також невідповідність завищених цін нижчому рівню сервісу; низька завантаженість готелів

при значних сподіваннях на прибуття істотної кількості туристів [7, с. 31-38; 8, с. 10-15].

Окремий блок питань стосується створення і впровадження інноваційних технологій у сфері обслуговування, які дозволяють осучаснити бізнес-процеси, підвищити їх економічну та організаційну ефективність. Йдеться про впровадження технологічних інновацій в систему управління бізнесом, його розвитком, організацією взаємин зі споживачами послуг та контрагентами і т. ін. Як показує світовий досвід, орієнтація на довгостроковий успіх інноваційного розвитку сфери обслуговування України базується не лише на якійсь організації й ефективній реалізації стратегії та тактики управління інноваційною діяльністю, налагодженні програм зовнішнього інноваційного співробітництва, але й узгодженні політики в цій сфері з сучасними тенденціями глобалізації та функціонування світового ринку споживчих послуг.

Об'єктивним при цьому є й висновок про особливості в залежності від спеціалізації підприємств сфери обслуговування. Так, для менших підприємств це стратегічна орієнтація на проведення інноваційної модернізації системи популяризації продуктів серед цільової аудиторії потенційних клієнтів із урахуванням розвиненості дотичної мережі транспортних шляхів; для масштабних об'єктів – активізація процесів приведення у відповідність норм і стандартів обслуговування клієнтів до вимог передових світових практик відомих брендів і мереж; для приватних суб'єктів мікробізнесу – інноваційна диверсифікація спектра продуктів та реалізація управлінських механізмів залучення іноземних клієнтів на внутрішній ринок послуг [9, с. 20-24; 10, с. 360-411].

Зауважимо, що достатніх успіхів в останні роки було досягнуто в частині інвестиційної компоненти економічної безпеки сфери обслуговування України. Підставою для такого висновку стало створення низки нових сучасних і потужних готельно-ресторанних об'єктів, дрібних садиб для відпочинку і т. ін. Лише за офіційними статистичними даними обсяги капітальних інвестицій у туристичну сферу України з 2014 р. по 2016 р. збільшилися на понад 20,0 % – з 3,9 млрд грн до 4,6 млрд грн (табл. 3).

Таблиця 3.
Обсяги капітальних інвестицій у туристичну сферу України у 2014-2016 рр., млн грн

Показники	Роки			Темпи зростання 2016 р. до 2014 р.
	2014	2015	2016	
Капітальні інвестиції в туристичну галузь, у т.ч.:	3898,3	4704,6	4619,2	118,49
– мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	508,7	1044,3	969,9	190,66
– діяльність у сфері спорту, організація відпочинку та розваг	393,9	831,4	644,6	163,65
– тимчасове розміщення й організація харчування	1482,0	1393,1	1477,9	99,72
– діяльність із забезпечення стравами та напоями	614,9	502,9	721,7	117,37
– діяльність туристичних агентств, туристичних операторів, надання інших послуг із бронювання та пов'язана з цим діяльність	31,7	42,7	49,0	154,57

(складено за [4])

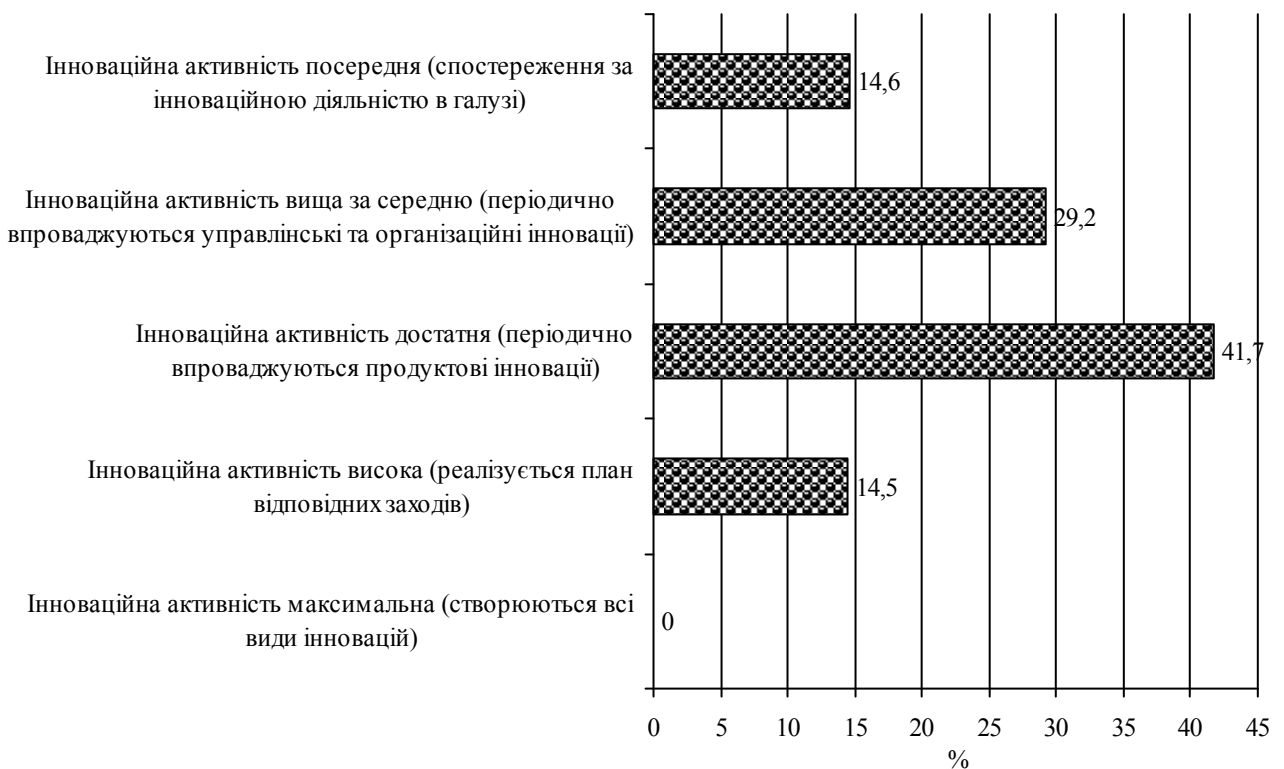
Позаяк, у більшості країн світу, які активно займаються розвитком сфери обслуговування, частка її доходів у ВВП становить 25,0-45,0 %, у той час, як в Україні цей показник не переходить межу 2,3 %. При цьому обсяг капітальних інвестицій у сферу обслуговування у 2016 р. становив 4,6 млрд грн, що капітальні інвестиції, здійснені в галузь, становлять лише 1,29 % загальних капітальних інвестицій в економіку країни.

Найвагоміша частка капітальних інвестицій у 2016 р. спрямована на тимчасове розміщення й організацію харчування, що становить 32,0 %. На мистецтво, спорт, розваги та відпочинок припадає 21,0 % капітальних інвестицій. На тимчасове розміщення туристів та на сферу діяльності закладів харчування спрямовано майже однакову кількість інвестицій, а саме 16,0 % і 15,0 % від загального обсягу відповідно. Своєю чергою, найменше інвестицій припадає на діяльність туристичних операторів та агентств – 1,06 % від загального обсягу капітальних інвестицій.

Зауважимо, що за аналізований період частка інвестицій, яка припадає на фінансування туристичних операторів та агентств, зросла з 31,7 млн грн до 49,0 млн грн, що свідчить про посилення їх діяльності на цьому ринку. Варто також зазначити, що протягом 2016 р. були відсутні капітальні вкладення у функціонування бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури.

Незважаючи на позитивну динаміку щодо зростання обсягів капітальних вкладень у сферу обслуговування, Україна має низький рівень іміджу на світовому інвестиційному ринку. У більшості рейтингів вона посідає останні місця за інвестиційною привабливістю. Якщо поліпшити цю ситуацію, то, можливо, сфера обслуговування зможе посилити свої позиції в рейтингах та поліпшиться інвестування усіх секторів економіки.

Попри інвестиційну недостатньою залишається й інноваційна активність суб'єктів вітчизняної сфери обслуговування. Зазначене підтверджується й результатами проведеного автором опитування для оцінювання рівня і напрямів інноваційної активності підприємств сфери обслуговування (рис. 1).

Рис. 1. Результати опитування щодо рівня та напрямів інноваційної активності суб'єктів сфери обслуговування України у 2018 р.

(узагальнено за результатами експертного опитування)

Зокрема, більшість (41,7 %) респондентів ствердили, що інноваційна активність на підприємствах сфери обслуговування, які вони представляють, достатня, але при цьому додавали, що вона стосується здебільшого періодичних заходів із навіть не стільки створення, як, у більшій мірі, – впровадження інновацій, причому лише продуктивних. Звичайно, таку діяльність можна лише вітати і вона позитивно позначається на конкурентоспроможності послуг та в підсумку на їх конкурентних позиціях.

Звернімо увагу й на те, що 28,6 % опитаних визнали інноваційну активність у сфері обслуговування України як вищу за середню (при цьому попри сервісні та продуктивні інновації представники цих підприємств засвідчили розробку і впровадження на підприємствах управлінських та організаційних інновацій).

Натомість 14,6 % експертів оцінили інноваційну активність підприємств сфери обслуговування на середньому рівні. Фактично на підприємствах, які вони представляють, здійснюються лише окремі несистематичні заходи, орієнтовані на спостереження за інноваційною діяльністю в галузі. Відповідно, доволі значна частина підприємств не налагодила діяльність зі створення і впровадження інновацій, а займається лише моніторингом змін в інноваційній активності конкурентів. Вважаємо, це негативно і вже в короткостроковій перспективі призводить до поступового погіршення їх конкурентної позиції та витіснення ринку, зниження попиту на послуги. Разом із тим, 14,5 % опитаних вважає, що інноваційна активність суб'єктів бізнесу на внутрішньому ринку послуг висока.

Важливо вести мову про те, що однією з найменш забезпечених складових економічної безпеки сфери обслуговування України залишається інтерфейсна, що поряд із прогалинами в рамках інституційно-правової безпеки, ускладнює проблеми в аналізованій сфері. Мова йде про популяризацію його об'єктів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

До останніх варто віднести відсутність туристичних представництв України за кордоном. Досвід багатьох європейських країн, які отримують значні доходи від міжнародного туризму, свідчить про доцільність створення туристичних представництв за кордоном [8, с. 11-12].

В Україні основними організаціями з питань розвитку туристичної інфраструктури, просування туристичного продукту, популяризації туризму та захисту прав туристичних підприємств є Державна агентство з туризму та курортів (Держтуризмкурорт) при Міністерстві культури України, Всеукраїнська громадська організація «Туристична асоціація України», Державне підприємство «Національний туристичний офіс» та Всеукраїнська Федерація роботодавців в сфері туризму України. Жодна з цих організацій не має представництв за кордоном або мережі у регіонах держави.

Актуальність створення туристичної представницької структури зумовлюється і можливістю залучення більшої кількості іноземних туристів в Україну, забезпечення захисту прав та інтересів українських туристичних підприємств і вітчизняних туристів за кордоном, залучення іноземних інвестицій у туристичну галузь нашої країни. Відтак в Україні немає належної системи інформаційного просування національних

ресурсів та розвитку галузі.

По-друге, це нерозвиненість та безсистемне розміщення всеукраїнської мережі туристичних інформаційних центрів. Так, одним з основних елементів національного інституційного забезпечення сфери туризму в економічно розвинених державах є мережа туристичних інформаційних центрів (ТІЦ). Такі структури можуть в мінімально короткі терміни надати туристові необхідну інформацію (наявність місць в готелях, екскурсії, заклади харчування, розклад руху транспорту і т.д.). Особливістю ТІЦ є переважна частка безоплатних послуг, водночас саме ці організації є «обличчям» регіонального чи місцевого туристичного центру, формують позитивний імідж територій. ТІЦ як важливий елемент туристичної інфраструктури стимулює розвиток внутрішнього неорганізованого туризму, спрощує перебування іноземних туристів.

По-третє, для України характерними залишаються організаційні недоліки процесу планування і промоції туристичних та культурних подій. В країнах світу з високим рівнем розвитку туризму формують календарі подій, які публікуються у журналах, розповсюджуються у літаках; розміщуються на значній кількості інтернет-сторінок пов'язаних з організацією туристичних подорожей, сайтах туристичних підприємств, державних та місцевих органів влади; на національних та міжнародних туристичних виставках та ярмарках.

По-четверте, низькою є активність реклами туристичного потенціалу України в інформаційному просторі інших країн, участі у міжнародних виставкових заходах (виставки, салони, ярмарки, форуми).

Узагальнимо результати діагностики стану економічної безпеки розвитку сфери обслуговування України на рис. 2.

Так, реалізація нагромадженого в Україні потенціалу розвитку сфери обслуговування потребує подальшої інтеграції у міжнародний ринок послуг. Це, своєю чергою, потребує вкладання значних коштів у просування продуктів України за кордоном, зокрема шляхом участі у міжнародних виставках, салонах, форумах.

Тенденції функціонування та розвитку сфери обслуговування	Характеристика впливу на складові економічної безпеки сфери обслуговування		Висновки в частині зміцнення економічної безпеки держави
	<i>Можливості</i>	<i>загрози</i>	
	• Фінансова безпека		
→ зростання доходу суб'єктів галузі; → погіршення фінансових результатів; → послаблення фінансово-економічного стану	✓ більш раціональне використання ринкової кон'юнктури, нарощування обсягів діяльності та скерування її результатів на інвестиційні цілі	✓ зростання боргових зобов'язань; ✓ втрата ліквідності; ✓ погіршення плато- і кредитоспроможності; ✓ зниження інвестиційної привабливості	→ фінансове просвітництво та консалтинг; → організація програм фінансово-кредитної підтримки; → стимулювання інвестицій
	• Інтелектуально-кадрова безпека		
→ зменшення чисельності зайнятих; → брак якісних управлінських кадрів; → неузгодженість попиту та пропозиції компетенцій фахівців	✓ створення і нарощування обсягів діяльності спеціалізованих закладів освіти, покращення системи підготовки кваліфікованих кадрів	✓ незбалансованість структури персоналу; ✓ відсутність якісних управлінців, здатних залучити інвестиції та розвинути бізнес; ✓ втеча інтелектуального капіталу через низьку оплату праці	→ узгодження професійно-кваліфікаційних характеристик підготовки кадрів, покращення її інституційно-правового забезпечення; → стимулювання підвищення рівня оплати праці; → зовнішнє залучення топ-менеджерів
	• Техніко-технологічна безпека		
→ збільшення кількості об'єктів та інших місць обслуговування; → зростання основних засобів та капіталу галузі; → підвищення рівня зносу основних засобів	✓ входження на внутрішній ринок мереж об'єктів провідних світових підприємств; ✓ збільшення чисельності об'єктів вітчизняних операторів сфери обслуговування	✓ низький рівень інноваційності технологій та бізнес-процесів; ✓ руйнування матеріально-технічної та техніко-технологічної бази об'єктів; ✓ моральний знос об'єктів	→ стимулювання технологічних інновацій; → технологічна модернізація об'єктів; → впровадження ІТ-продуктів
	• Інвестиційно-інноваційна безпека		
→ збільшення обсягів інвестицій; → скорочення частки інвестицій у галузь відносно ВВП	✓ використання інвестиційного ресурсу на цілі модернізації об'єктів сфери обслуговування; ✓ впровадження інновацій для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних послуг	✓ низький інвестиційний клімат економіки та сфери обслуговування; ✓ зниження конкурентоспроможності послуг через їх низьку інноваційність; ✓ втрата інвестиційного ресурсу модернізації	→ системна підтримка інноваційної активності; → розвиток міжгалузевої співпраці; → посилення інноваційного характеру інвестування
	• Інституційно-правова безпека		
→ відсутність представництв України за кордоном; → наявність організаційних недоліків управління розвитком сфери обслуговування	✓ формування якісного інституційно-правового та інституційно-організаційного забезпечення; ✓ удосконалення системи безпеки в сфері обслуговування	✓ погіршення інституційних зв'язків із суміжними галузями; ✓ ускладнення функціонування в низці сегментів сфери обслуговування	→ модернізація інституційної системи сфери обслуговування; → врегулювання відносин суб'єктів сфери обслуговування
	• Інтерфейсна безпека		
→ наявні окремі програми та проекти з популяризації вітчизняних послуг; → проведення Євро-2012 та інших міжнародних спортивних і культурних заходів	✓ зростання попиту та обсягів галузі за рахунок активного маркетингу послуг; ✓ використання міжнародних зв'язків для популяризації вітчизняного продукту	✓ неефективне використання можливостей системи інформаційно-комунікаційних центрів; ✓ погіршення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств сфери обслуговування	→ ефективний маркетинг і промоція послуг; → міжнародна співпраця; → створення міжнародних техніко-технологічних кластерів із надання послуг

Рис. 2. Результати діагностики економічної безпеки розвитку сфери обслуговування України
(авторська розробка)

Хоча позитивно, що останні роки в промоції вітчизняного потенціалу сфери обслуговування на регіональних та міжнародних виставках та за кордоном досягнуто значних успіхів. Але участь у таких заходах має мати регулярний характер, спрямований на формування уявлення про Україну як країну, яка може запропонувати широкий спектр послуг, різні види спеціалізованих послуг, послуг для різних вікових груп та у різні пори року.

Висновки. При високому потенціалі сфери обслуговування, який наявний в Україні, цей сектор економіки не функціонує достатньо ефективно та в разі поступається за обсягами діяльності галузям країн, які мають схожий інституційний та ресурсний потенціал. Вочевидь, що така ситуація характерна не лише з об'єктивних причин, алей зумовлена й недостатньою державною політикою в цій сфері. Хоча, слід констатувати, що тут також наявні й певні успіхи і позитивні аспекти, що даю підстави стверджувати про те, що певний організаційно-економічний механізм державного регулювання в цій сфері наявний.

Відповідно у перспективі варто проводити дослідження щодо розроблення та реалізації механізмів державного адміністрування сфери обслуговування, що враховуватимуть увесь її ресурсний потенціал та визначатимуть безпеку розвитку внутрішнього ринку споживчих послуг.

Література.

1. Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічній безпеці : монографія / за ред. д.е.н., проф. Васильціва Т. Г., д.е.н., доц. Лупака Р. Л. Львів : Вид-во ННБК «АТБ», 2019. 552 с.
2. Pyash O., Dzhadan I., Ostasz G. The Influence of the Industry's Innovation Activities Indices on the Industrial Products' Revenue of Ukraine. *Economics and Sociology*. 2018. № 11(4). P. 317-331.
3. System transformations of the national economy: challenges and expectations : collective monograph / edited by O. Vlasjuk and other. Bydgoszcz, Poland : University of Economy Publishing House, 2016. Vol. 1. 357 p.
4. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Лупак Р. Л. Оцінювання формування конкурентних переваг туристичних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 3. С. 189-194.
6. Pyash O. European Aspirations of Ukraine in the Context of the Socio-Economic Security Risks Assessment: 2010-2018 : monograph. Warsaw : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. 2018. 320 p.
7. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Белікова С. О. Державне регулювання розвитку туристичного комплексу як галузевий елемент системи економічної безпеки держави. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 31-38.
8. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В., Белікова С. О. Аспекти безпеки розвитку туристичної галузі України в умовах гібридних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 10-15.
9. Varnaliy Z., Onishchenko S., Masliy A. Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 159(5-6). P. 20-24.
10. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 1289 с.

References.

1. Vasylytsiv, T. H. and Lupak, R. L. (2019), *Mekhanizmy ta funktsionalno-strukturni instrumenty zabezpechennya konkurentospromozhnosti natsionalnoyi ekonomiky v umovakh suchasnykh zahroz ekonomichnoyi bezpeky* [Mechanisms and functional and structural tools for ensuring the competitiveness of the national economy in the face of modern threats to economic security], Publishing House of Scientific-Production Company "ATB", Lviv, Ukraine.
2. Pyash, O. Dzhadan, I. and Ostasz, G. (2018), "The Influence of the Industry's Innovation Activities Indices on the Industrial Products' Revenue of Ukraine", *Economics and Sociology*, vol. 11(4), pp. 317-331.
3. Vlasjuk, O. (2018), *System transformations of the national economy: challenges and expectations*, University of Economy Publishing House, Bydgoszcz, Poland.
4. State Statistics Service of Ukraine (2019), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 03 Aug 2019).
5. Lupak, R. L. (2016), "Assessment of formation of competitive advantages of tourist enterprises", *Bulletin of the Khmelnytsky National University*, vol. 3, pp. 189-194.
6. Pyash, O. (2018), *European Aspirations of Ukraine in the Context of the Socio-Economic Security Risks Assessment: 2010-2018*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Warsaw, Poland.
7. Vasylytsiv T. H., Lupak, R. L., Rudkovskyy O. V. and Byelikova S. O. (2019), "State regulation of tourist complex development as a branch element of the state economic security system", *Problems of economy*, vol. 2. pp. 31-38.
8. Vasylytsiv T. H., Lupak, R. L., Rudkovskyy O. V. and Byelikova S. O. (2019), "Aspects of security of development of tourist industry of Ukraine in the conditions of hybrid threats", *Investment: practice and experience*, vol. 11. pp. 10-15.
9. Varnaliy, Z., Onishchenko, S. and Masliy, A. (2016), "Threat prevention mechanisms of Ukraine's economic security", *Economic Annals-XXI*, vol. 159 (5-6), pp. 20-24.
10. NISS (2018), *Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Internal and External Situation of Ukraine in 2018»*, NISS, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2019 р.